

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

الحق
علیه
السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

زخم های دل نگاهی به مرثیه های بانووالیه قاجار

مجتبی دماوندی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

زخم های دل ، نگاهی به مرثیه های بانو والیه قاجار

نویسنده:

مجتبی دماوندی

ناشر چاپی:

مجهول (بی جا ، بی نا)

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	زخم های دل، نگاهی به مرثیه های بانو والیه قاجار
۶	مشخصات کتاب
۶	چکیده مقاله
۱۲	درباره مرکز

نوع: مقاله

پدیدآور: دماوندی، مجتبی ۱۳۴۴-

عنوان و شرح مسئولیت: زخم های دل، نگاهی به مرثیه های بانو والیه قاجار [منبع الکترونیکی] / مجتبی دماوندی

ناشر: مجتبی دماوندی

توصیف ظاهری: ۱ متن الکترونیکی: بایگانی HTML؛ داده های الکترونیکی (۴ بایگانی: ۲۴.۴KB)

موضوع: حسین جهان خانوم

شعر

چکیده مقاله

در سوگ سالار شهیدان، شاعران بی شماری مراثی جانسوز سروده اند و این حماسه و غمنامه بزرگ را در ادب فارسی با بیان ها و از زوایای گوناگون نگریسته و بدان پرداخته اند. از دوران صفویه و به ویژه دوره قاجار مرثیه و نوحه سرایی برای امام حسین تبدیل به یک نوع ادبی می گردد. «حسن جهان خانم» (والیه قاجار) نیز از شاعرانی است که با سوز و گداز و بینشی احساسی عرفانی بدین رویداد نگریسته است و گویا نخستین زنی است که در ادب فارسی درباره حماسه عظیم عاشورا سروده های بلندی دارد. از این رو شعر او در خور کاوش و نگرش است. این جستار به اختصار سروده های عاشورایی این شاعره را از روی نسخه ای خطی بر می رسد. ۱ شعر عاشورایی در قالب های گوناگون در ادب پارسی از دیر باز تاکنون جایگاه ویژه ای داشته و دارد، شاعران پارسی گوی؛ از این رُخداد بزرگ جهان اسلام به سادگی نگذشته اند، و جلوه های حماسه عاشورا را در حد توان و بیان در آثار خویش نمایانده و سروده اند. در دوران صفویه و قاجار آهنگ رشد و تکامل گونه های شعر مذهبی به ویژه مرثیه سرایی در ادب پارسی تندتر می شود. در دوران قاجار سوگنامه های کوتاه و بلند فراوانی درباره حماسه عاشورا سروده شده است که بخش سترگی از ادب آن دوره را شامل می شود. در این دوران زنی شاعره نیز که دیوان او برجای مانده است، درباره عاشورا اشعاری سروده و قسمتی از دیوان خویش

را ویژه آن نموده که در ادب پارسی پیشینه چندانى ندارد. ۲۰ زنى که شعر او را بر مى رسم «حسن جهان خانم» یکی از دختران فتحعلی شاه قاجار است که دیوان او هنوز به چاپ نرسیده است. در صفحه نخست نسخه خطی دیوان این شاعر آلمده است: «حسن جهان خانم ملقبه به والیه که همان راتخلص می نموده، صبیحه فتحعلی شاه قاجار، از کریمه وی «سنبل خانم» که از سرایای کرمان در زمان آقا محمدخان بوده». نواب عضدالدوله، سلطان احمد میرزا در تاریخ عضدی راجع به زوجات و بنات و بنین فتحعلی شاه در صفحه دوازده گوید: «والیه در صباحت منظر و لطف خاطر و سماحت بنان و فصاحت بیان، نظیرش بسیار کم بود. سبک عرفان داشت و خود را از اهل سیر و سلوک می دانست شعر خوب می گفت» در تقسیم بندی دیوان او می نویسد: «و آخر دیوان که به مخمسات مصیبت حضرت ابوالحسن علی ابن الحسین الشهید (ع) منتهی می شود.» شرح حال نسبتاً جامعی رامی توان در تذکره پیمانه که در ذکر ساقی نامه ها و احوال و آثار ساقی نامه سرایان است، درباره حسن جهان خانم یافت که خلاصه آن چنین است: «حسن جهان خانم دختر فتحعلی شاه قاجار و همسر خسروخان اردلان حاکم کردستان که خود نیز شاعر بوده و ناکام تخلص می نموده بوده است. بعد از فوت شوهرش چون فرزندانش کوچک بوده اند خود به مدت ده سال متصدی امر امارت و ایالت کردستان شده و به خوبی از عهده این کار برآمده است. او تازمان تألیف حدیقه امان اللهی سال ۱۲۶۵ ه. ق حیات داشته و در تاریخ تألیف حدیقه الشعرا ۱۲۹۶ مدتی از مرگ او می گذشته است.» ۳ با مروری بر نظم و نثر

«والیه» وسعت دانش و تبخر او در ادبیات به ویژه ادب عرفانی دریافته می شود. نثر «بساط نشاط» که نگاشته ای عرفانی است و داستان عشق را در عرفان بر می رسد. قدرت نگارش والیه را به خوبی نشان می دهد. نثر زیباست و استوار و جای جای آن با آیات و احادیث آراسته گردیده است. اشعار او که عرفان در آن پررنگ تر جلوه می کند، نشانه مهارت و توانایی او در سرایش شعر می باشد حتی کاربردهای و زن های بخصوص در شعر او چیرگی اش را بروزن شعر فارسی آشکار می سازد. کاربرد دقیق اصطلاحات عرفانی در بسیاری از غزل هایش نشان می دهد که او در این سروده ها مقلد صرف نبوده و تجربیاتی عرفانی نیز داشته است. ۴ سوگ سروده های «والیه» ساده و روان و احساسی است. آن گونه که زنی می تواند بسراید و از زاویه دید خویش به عمق این حماسه و سوگ بنگرد. بیشتر در مراثی به تضمین غزل های حافظ و سعدی توجه دارد و با یاری جستن از ابیات بلند این شاعران افکار خویش را باز می نماید. اولین تضمین او زبان حال مادر حضرت علی اکبر (ع) است که فرزندش می خواهد به میدان برود و والیه با تضمین غزلی ناب از خواجه شیراز چنین سروده است: علی اکبر مرو میدان که از هجر تو غمگینم جفا بر مادرت میسند خدمتکار دیرینم دمی مادر بقربانت که یکدم با تو بنشینم «بمژگان سیه کردی هزاران رخنه در دینم بیاکز چشم بیمارت هزاران درد برچینم» و در بند آخر با اشاره به ستمی که بر خاندان نبوت شده است، سخن را این گونه پایان می بخشد. بر اولاد نبی چون شد ظلم اهل کین بیداد چرا ویران نشد یا رب بنای عالم آباد از این

غم والیه تا روز محشر می زند فریاد «حدیث آرزومندی که در این نامه ثبت افتاده‌مانا بی غلط باشد که حافظ داد تلقینم»
دومین تضمین که رنگ و بویی عرفانی دارد، سخن گفتن حضرت اباعبدالله (ع) است باخواهرخویش: شه دین گفت به زینب
که غمت بنیادم گرچه برکند، ولی تن به قضا در دادم سر و جان را به یکی جلوه ز کف بنیادم «فاش می گویم و از گفته خود
دلشادم بنده عشقم و از هر دو جهان آزادم» جان سپردن به ره دوست تمنایم بود سر و جان باختن از روز ازل رایم بود زین
جهان سیرشده، میل به عقابیم بود «من ملک بودم و فردوس برین جایم بود آدم آورد در این دیر خراب آبادم» شمع جانان چو
برافروخت به کاشانه عشق اکبر و اصغر زارم شده پروانه عشق شهدا جل مه چشیدند چو پیمانۀ عشق «تاشدم حلقه بگوش در
میخانه عشق هر دم آید غمی از نو به مبارک بادم» در سوگ حضرت علی اکبر در تضمین بعدی می سراید: گفت اکبر به
حسین کی شه والا- گهرم در میان شهدایم چو گزیدی ز کرم کردی از لطف کفن بهر شهادت به برم «من که باشم که بر آن
خاطر عاطر گذرم لطف ها می کنی ای خاک درت تاج سرم» و در پی غزلی از حافظ را تضمین می نماید که از نظر وزن
عروضی متناسب با نوحه خوانی است: صغرای محزون گفتا به صد آه چون می پسندی از هجرت ای شاه با چشم حسرت میرم
در این راه «گرتیغ بارد در کوی آن ماه گردن نهادیم الحکم لله» برجان تشنه، گرد فراق تا کی بیویم ورد فراق تا چند خوانم،
فرد فراق «جاناچه گویم درد فراق چشمی و صد نم جانی و صد آه» بابا ندارم پشت و پناهی جز از غم تو

در سینه آهی آهم بسوزد مه تا به ماهی «ای دل چه نالی گر وصل خواهی خون بایدت خورد در گاه و بیگاه» باز غزلی از حافظ را تضمین نموده است و مرثیه حضرت قاسم و علی اصغر و حضرت عباس را سروده است، بندی از آن مخمس چنین است: سر تسلیم نهادیم چو در راه خدا الم دوست بر ما نبود جور و جفا شد خزان گلشن ما در سفر کرب و بلا «ما که دادیم دل و دیده به طوفان بلا- گو بیا میل غم و خانه زبنیاد بیر» هر طرف از پافتاده قامت دلجو ستی هر زنی را ناخن از غم بر رخ نیکوستی ای فلک بر آل پیغمبر چرا بد خوستی «کس نمی گوید که یاری داشت حق دوستی دوستی کی آخر آمد دوستداران را چه شد» گاه در شیوه مخمس سرایی و تضمین تصرفاتی نموده است. بیت نخست از غزل حافظ یا سعدی است و سه مصراع بعدی از شاعر، این شیوه تضمین نیز در خور توجه است. غزلی از سعدی را نیز به شیوه ای نوین تضمین نموده و یک مصراع را تا پایان تضمین تکرار می نماید: نورچشم من فراقش مشکل است زندگانی بعد تو بی حاصل است مادرت ناله کنان چون بلبل است «پای سرو بوستانی در گل است سرو ماراپای معنی در دل است» اکبر تازه جوانم می رود گویا این شعر را نیز به شیوه نوحه سرایی سروده است؛ زیرا مصراع آخر تا پایان این مسدس تکرار می شود. غزل معروف شیخ بهایی نیز تضمین گردیده است؛ با مطلع: ساقیابده جامی زان شراب روحانی تادمی بر آسایم زان حجاب جسمانی مرثیه ساده و سوزناکی نیز از زبان حضرت زینب سروده است و در آن وقایع عاشورا را ذکر می نماید. گفتا به فغان حسین جان زینب حزین حسین جان تو شهید کین حسین جان بی

یار و معین حسین جان ای شهید کین برادر نعشت بر زمین برادربی یار و معین برادر عباس تو را حسین جان دست از تن جدا حسین جان شمر بی حیا حسین جان کرد از ره کین حسین جان ای شهید کین برادر نعشت بر زمین برادربی یار و معین برادر این گوشه ای بود از اعتقادات و باورهای یکی از زنان شاعره این مرز و بوم که جایگاه معرفت و صدق و اخلاص به آستان ائمه طاهرین است. با یک بند از مخمسات او با ذکر این که در سروده های ایشان گاه کاستی هایی نیز دیده می شود، سخن رابه پایان می برم. ای شه تشنه لبان داد من زار بده بنده خویشتم خوان و به خود راه بده صله والیه زان لعل گهر بار بده «روز مرگم نفسی وعده دیدار بده وانگهم تا به لحد فارغ و آزاد بیر»

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریان‌های اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می‌نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

